

Slovenskí vojaci a sovietsky raj
(Dotyky Slovákov s komunizmom v lete 1941)

MARTIN LACKO

SLOVAK SOLDIERS AND SOVIET PARADISE (SLOVAKS IN TOUCH WITH COMMUNISM IN THE SUMMER 1941) by Martin Lacko

*

SLOWAKISCHE SOLDATEN UND SOWJETISCHES PARADIES (BERÜHRUNGEN DER SLOWAKEN MIT KOMMUNISMUS IM SOMMER 1941) von Martin Lacko

---

Téma zločinov komunistického režimu patrí stále medzi aktuálne otázky prebleskujúce slovenskou spoločnosťou. Občas však vzniká mylný dojem, akoby naši občania boli so zločinními tohto neľudského systému konfrontovaní až od februára 1948.¹ Nie je to však zďaleka pravda. S prvými prejavmi násilia a zločinnosti sovietskeho režimu sa stretali už rakúsko-uhorskí zajatci v závere 1. svetovej vojny, najmä však tisíce slovenských vojakov v 2. svetovej vojne. Táto epizóda však patrila počas komunistickej vlády medzi najviac tabuizované otázky historiografie. Každému z mocipánov a vysokých funkcionárov komunistického systému naskakovala husia koža len pri pomyslení na fakt, že Slováci boli jedným z národov, ktoré bojovali proti ich večnému a nedotknuteľnému vzoru. Z tohto dôvodu bolo bádanie marxistických historikov jednostranne zamerané len na vyhľadávanie všemožných prejavov rezistencie a odporu k fašistickému Nemecku a prvej Slovenskej republike, absolútne pritom ignorujúc ostatné rozmery problému. Politicky determinovaný výklad ani teoreticky nepripúšťal možnosť iného pohľadu na nasadenie slovenských vojakov na území krajiny, v ktorej „zajtra znamenalo už dnes“. Momenty, ktoré vykresľovali pozitívny postoj Slovákov k sovietskej strane, či už k partizánom alebo k príslušníkom Červenej armády, boli jednostranne vyzdvihované, naopak všetky udalosti, ktoré do tohto konceptu nezapadali, boli systematicky zamlčované a obchádzané. Napriek tomu, že sme sa prednedávnom zbavili monopolu jedinej „správnej“ ideológie, jednostranný trend v interpretácii tejto protirečivej témy pretrváva

---

1 Takýto dojem vytvára napr. aj dvojzväzková publikácia *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989* (Prešov 2000).

podnes. V článkoch, štúdiách, monografiách či reprezentatívnych kronikách profesionálnych slovenských historikov by ste i po roku 1989 márne hľadali akúkoľvek zmienku o viacerých otrasných skúsenostiach, ktoré naši vojaci získali počas ich trojročných bojových aj nebojových kontaktov so sovietskou stranou. V literatúre permanentne pretrváva obraz slovenskej armády, ako od počiatku nespoľahlivej zložky nemeckého spojeneckého systému, pričom sa zdôrazňujú najmä dezercie a negatívne skúsenosti, ktoré mali Slováci s nemeckými „spojencami“.²

Pokiaľ ide samotnú tému, ktorú som si svojim titulkom dovolil načrtnúť, treba na úvod zdôrazniť niekoľko známych, ale na tomto mieste dôležitých orientačných bodov. Po bolševickom prevrate v roku 1917 sa sovietska krajina ohradila nepriedušným múrom izolácie, ktorý malo možnosť zvonka prekročiť iba niekoľko málo československých občanov – najčastejšie diplomatov alebo novinárov. Radový Slováč nemal možnosť sa do ZSSR jednoducho dostať – ak sa i niekoľkí návštevníci dostali, známa sovietska cestovná kancelária Intourist im ukázala len to, čo im ukázať mala – centrum Moskvy, Leningrad u resp. niektorého iného veľkého sovietskeho mesta.³ Mašinéria budovania potemkinovských dedín fungovala v tejto krajine priam bezchybne, preto nečudo, že sovietskej propagande sa podarilo zmanipulovať i mnoho známych osobností svetového formátu. Zúbožené dedinky, doslova primitívne životné podmienky jej obyvateľov, hladomory, zdevastované kultúrne pamiatky, nehovoriac o otrockých pracovných a vyhladzovacích táboroch – to všetko však ostávalo zraku zahraničného návštevníka skryté. Inou kategóriou našich občanov, ktorí sa do ZSSR dostali, boli niektorí komunisti v rámci tzv. Interhelpa. Bez výnimky tu však šlo o

-
- 2 Pozri napr. obraz slovenského vojska v ZSSR v najnovšom vydaní *Kroniky Slovenska II.* (Bratislava 2000). Nezainteresovaný čitateľ zo zostavených hesiel nadobudne dojem, akoby činnosť slovenskej armády na území ZSSR bola v prvom rade súvislou niťou dezercíí, ktorá začala v lete 1941 a vyvrcholila údajným prechodom dvoch tisíc vojakov v októbri 1943 pri Kachovke.
- 3 Jeden z návštevníkov opísal svoje dojmy z návštevy ZSSR nasledovne: „*Ulice v Moskve vyzerali schátralé. Doprava vyzerala skôr na stredo európske vidiecke mesto, než na mesto hlavné. Hotel Metropol, kde sme boli ubytovaní, bol však prepychovo vybavený a všetci cudzinci, ktorí Moskvu navštívili boli ubytovaní tu. (...) Bohaté jedlo a pitie s množstvom vodky a kaviáru sa zdalo nekonečné. Nadmernosť v požívaní lahôdok a alkoholu bola povinná a tak unavujúca, že som sa domov vrátil nemocný.*“ MORAVEC, F.: *Špion jemuž nevěřili.* Praha 1990, s. 101 – 103.

presvedčených idealistov, ktorí verili viac svojim ideám ako realite. Tieto pracovné skupinky boli navyše dosádzané zväčša do odľahlých oblastí strednej Ázie, kde toho zo sovietskej reality veľa ani vidieť nemohli.

V medzivojnových rokoch bola tak slovenská verejnosť, pokiaľ ide o jej vnímanie Sovietskeho zväzu, vystavená dvom protichodným, ostro protikladným koncepciám. Prvou bola koncepcia ZSSR ako utláčateľského štátu, v ktorom ľudia hladujú, ktorý prenasleduje roľníkov, ale najmä likviduje kňazov a náboženstvo vôbec. Tieto informácie sa k našim ľuďom dostávali zväčša prostredníctvom pravicovej, ľudáckej či cirkevnej tlače, ktorá v priebehu rokov priniesla viacero takýchto svedectiev, prebraných zo západných prameňov. Druhou koncepciou, ktorú maľovali ľavicové kruhy, najmä komunisti, bol zidealizovaný obraz ZSSR ako „prvého robotníckeho štátu“, kde sú si všetci rovní a ktorý je imúnny voči svetovým hospodárskym krízam. Bežný slovenský občan, roľník či robotník, zavalený každodennými starosťami o prežitie, nemal prirodzene čas, ani chuť, no ani možnosť, overovať si podstatu a pravdivosťnú hodnotu týchto informácií, či presnejšie – fám. Niet divu, že bez priamej skúsenosti s týmto spoločenským systémom sa vytváralo množstvo najrôznejších fám o tom, ako sa v ZSSR žije. Tak napr. v mnohých slovenských obciach sa rozprávalo, že v ZSSR nedostávajú ľudia mzdy, ale žijú len z naturálií, že sú tam vytvorené spoločné kuchyne, v ktorých sa spoločne občianstvo stravuje a pod. Na takejto vedomostnej úrovni – či skôr neúrovni – bola i masa slovenských vojakov, nasadených do prvých bojov v júni 1941. Takmer bez výnimky išlo približne o 20-ročných chlapcov, ktorí mali o ZSSR iba elementárne poznatky – vedeli o vláde komunistov, vtedy nazývaných skôr boľševikmi, ktorí prenasledujú náboženstvo, vedeli o tom, že ZSSR je najväčší štát na svete – zbehlejší vedeli snáď i to, že zaberá 1/6 zemegule. Tým bola poznatková báza vyčerpaná a ďalej ich obzor nesiahahal, do žiadnych teoretických skúmaní či debát sa ani nepúšťali. Ich jedinou starosťou, s ktorou odchádzali na front bolo prežiť a vrátiť sa domov.

Prvou formáciou, ktorá prekročila hranice Slovenska a vstúpila na územie bývalého východného Poľska, bola Rýchla skupina, zostavená už 22. júna 1941 na základe rozkazu ministra národnej obrany gen.

Čatloša.⁴ Podliehala veliteľstvu 17. nemeckej armády, ktorá útočila v smere Krosno – Sanok – Ľvov. Po prekročení rieky San, vstúpili dňa 26. júna prví slovenskí vojaci na územie, ktoré bolo od septembra 1939 okupované Červenou armádou. Po prelomení sovietskej obrany a po dobytí bunkrov na spomenutej rieke, pokračovala slovenská skupina v smere na Kroskienko, do mestečka Chyrow, ktoré dosiahla dňa 29. júna a odtiaľ v smere Sambor, Drahobycz, Stryj na Ľvov. Začiatkom júla bola skupina zreorganizovaná a prebudovaná na Rýchlu brigádu.⁵ Za približne dvojtisícovou Rýchlou skupinou mala pôvodne postupovať i hlavná masa poľnej armády, ktorú tvorilo takmer päťdesiat tisíc zmobilizovaných mužov. Koncom júna sa však stále nachádzala na Slovensku, v blízkosti „poľských“ hraníc, ktoré prekročila až 1. júla. Ani tu si však nepobudla dlho, ale už koncom júla bola väčšia časť jej príslušníkov – cca 35 000 mužov – presunutá z okolia Samboru späť na Slovensko a následne demobilizovaná. Zo zvyšku ostávajúceho mužstva a dôstojníckeho zboru boli vytvorené dve divízie – Rýchla a Zaisťovacia.

V súvislosti s prekročením slovenských hraníc, treba jednoznačne povedať, že vojna, do ktorej boli slovenskí chlapci vyhnaní, nemala v širšej slovenskej verejnosti, no najmä v radoch narýchlo zmobilizovaného mužstva, prílišnú podporu. V sovietskych vojakoch videli Slováci v prvom rade Rusov, i keď sa ich lavína propagandy spustenej 22. júna z najvyšších politických i vojenských kruhov snažila „premaľovať“ na červeno. Na príslušníkov sovietskeho štátu sa vojaci, podobne ako ich otcovia v svetovej vojne, dívali skôr cez prizmu slavianstva, ktoré malo na Slovensku tradične silné korene. Vojaci – a široká slovenská verejnosť vôbec – nechápali príčiny, ktoré viedli Hitlera k vypovedaniu vojny svojmu dovedajšiemu spojencovi.⁶ Rozširované fámy o pripravovanom vpáde Stalina do Európy si nemal v tom čase

4 *Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v ZSSR*. Bratislava 1941, s. 5.

5 Tamže, s. 32, s. 54.

6 Pomerne výstižne zhodnotil pomer Slovákov k ZSSR na začiatku svetovej vojny jeden z mladých slovenských autorov, keď napísal: „*Mnohí obyvatelia Slovenska mali tendenciu nazerať na ZSSR ako na dediča cárskeho Ruska a ochrancu Slovanov, v duchu náivných rusofilských tendencií. (...) Slovenskí vojaci, ktorí mali ísť bojovať proti ZSSR, mali voči celej vojne buď skeptický alebo negatívny postoj (...) Neznamenal to však, že sú pripravení a ochotní akceptovať komunistickú ideológiu.*“ MIČIANIK, P.: Vplyv náboženstva a ideológie na vzťahy slovenských vojakov a civilného obyvateľstva ZSSR v rokoch 1941 – 1943. *Politické vedy*, 2001, č. 2, s. 24 – 27.

možnosť nikto overiť, a veľká väčšina vojakov a dôstojníkov týmto informáciám pravdepodobne vôbec neverila. Vyjadrenia obáv z možných prejavov nespokojnosti, či už vo verejnosti ale najmä v radoch samotného vojska, možno preto jasne cítiť i z armádneho rozkazu ministra národnej obrany gen. Čatloša, ktorý vydal 1. júla 1941. O. i v ňom Čatloš vyhlasoval, že „*nejde tu o boj proti ruskému národu – ani proti slovanstvu. Takýmito heslami operujú len zločinní nepriatelia národa a štátu, ktorí sa usilujú šíriť rozvrat a chceli by nás vohnať do záhuby*“.⁷

Príslušníci Rýchlej skupiny, ako vôbec prví Slováci, mali možnosť na vlastné oči sa presvedčiť, ako si tunajší obyvatelia oceňovali režim, ktorý im tu vládol posledné dva roky. Obyvateľstvo preklínalo ustupujúcich „vlastných“ a vívalo prichádzajúcich „okupantov“. Slavobrány, postavané takmer v každej dedine, slávnostné zhromaždenia, vejúce nemecké a ukrajinské národné zástavy, ďakovné omše, zástupy rozjasaných dedinčanov, ktorý vítali prichádzajúce vojská chlebom, mliekom či vajíčkami v rukách... Jasne o tom hovoria mnohé svedectvá či už zverejnené v dobovej tlači, alebo dosvedčené v denníkoch vojenských jednotiek či spomienkami priamych účastníkov ťaženia. „*Po ceste z Kroscienko do Chyrowa obyvateľstvo s nadšením vítalo slovenské vojsko a v Chyrowe vyzváňali na znak privítania slovenského vojska a oslobodenia Ukrajincov zpod bolševických hord, ktoré páchali najhroznejšie ukrutnosti po celom kraji*“.⁸ Podobný obraz sa stal v letných mesiacoch takmer samozrejmosťou. Miestni obyvatelia, nastavení v špalieroch pozdĺž ciest a na okraji dedín, odušu prevolávali heslá na slávu vojsk, ktoré ich prišli „oslobodiť“. Slavobrány – a vôbec všetky ovácie boli samozrejme nachystané pre nemeckú armádu – miestni občania nemohli tušiť, že spolu s Nemcami resp. tesne za nimi budú pochodovať i slovenskí vojaci. Akonáhle to však zistili, bolo

7 *Slovenské vojsko*, 1. 7. 1941, s. 1.

8 *Ťaženie...* s. 35. Vtedajšie armádne hlásenia to len potvrdzujú: „*Ukrajinské obyvateľstvo nás víta všade s neopísateľným nadšením.*“ Pozri Vojenský historický archív (VHA) Trnava, fond 55, 55-60-1, telegram veliteľstva Ladislav z 3. 7. 1941 „Autorovi týchto riadkov sa podarilo získať množstvo písomných či osobných svedectiev o radostnom vítaní prichádzajúcich slovenských vojakov domorodým obyvateľstvom.“

zvítanie sa s pokrvnými bratmi dvojnásobne srdečné, že jazyková blízkosť tento srdečný vzťah a vzájomnú komunikáciu len umocnila.⁹

Územie, po ktorom naši vojaci v prvých dňoch a týždňoch vojny kráčali, bolo národnostne i nábožensky zmiešané. V južných oblastiach súčasnej západnej Ukrajiny v tom čase žilo poľské, ukrajinské, no i židovské obyvateľstvo, po náboženskej stránke pravoslávni, rímsko i grécko-katolíci, rovnako ako izraeliti. Počas poľskej vlády v tejto oblasti bolo tunajšie obyvateľstvo vystavené polonizácii po stránke kultúrnej i jazykovej. Do náboženstva však poľská moc miestnemu obyvateľstvu nezasahovala. Situácia sa v tomto ohľade radikálne zmenila po septembri 1939. Slúženie omši sa stalo poloilegálnou záležitosťou, mnohí kňazi boli poodvliekaní na Sibír, resp. sa museli ukrývať, kostoly boli prebudované na civilné, najčastejšie vojenské objekty.¹⁰

Slovenskí vojaci prirodzene nemali možnosť priamo na vlastnej koži zažiť boľševický režim – jeho predstavitelia, bývalí mocipáni poľského a ukrajinského územia, hanlivo nazývaní „Moskali“, boli totiž v čase vstupu našich vojakov na toto územie na bezhlavom úteku. Bezpochyby však videli a cítili priame dôsledky ich bašovania. V prvom rade to bola primitívna životná úroveň tohto obyvateľstva, ktorá sa za oné dva roky nezlepšila, ba práve naopak. Nútená – a neúspešná – kolektivizácia, odovzdávanie vysokých dávok potravín, neraz i podstatnej časti úrody, najmä však život v neustálom strachu zo všemocnej NKVD brali miestnym občanom možnosť, no i chuť a odvahu zveľadiť svoje biedne gazdovstvo. Bezbrehá pasivita až fatalizmus triumfovali na každom kroku.¹¹ Slovenskí vojaci sa z každodenného styku s miestnym

---

9 „Na sv. omši v grécko-katolíckom kostole v obci Terla, veľmi dojímavovo hovoril tamojší duchovný. Prirovnával červenú armádu, ktorá doniesla zlo všetkého druhu s mravným rozkladom so slovenskou, ktorá prichádza ako víťazstvo dňa nad nocou... Zbožný ukrajinský ľud plakal.“ HORVÁTH, F.: *Denník z východného frontu*. Bratislava 1941, s. 18.

10 „Vraciame sa do Uheriec Mineralnych pre proviant. Vidíme dojímavý obraz. Vracia sa kňaz, ktorý sa v neďalekom okolí skrýval pred pomstou boľševikov. Ľud plače od radosti a vnáša ho na ramenách do obce.“ Tamže, s. 17.

11 Ako malý, ale veľmi výstižný príklad môžem uviesť svedectvo jedného bývalého nadporučíka slovenskej armády, ktorý sa vyslovil: „Býval som u jedného chazaja, ktorý nemal ani kľučku na dverách, len tak ich mal priviazané na špagátiku. Keď som sa ho pýtal, prečo si to neopraví, odvetil: „A načo? Prídu tajní v noci, vykopnú dvere – už mi ich tri krát vykopli – načo je mne kľučka? Takto len vymením špagát

obyvateľstvom dozvedali o otrasných osudoch jednotlivých členov, či celých rodín, ktorí boli postihnutí nejakou formou represálií. Odvliekanie, vyšetrovanie či mučenie bolo tu na dennom poriadku. Už sama životná úroveň musela hovoriť jasnou rečou. Biedne chalúčky pod slamenou strechou, kde bolo ich osadenstvo natlačené spolu s domácimi zvieratami, hŕstka múky zomletej na primitívnom ručnom mlyne, presnejšie kameni, nepotrebovalo ďalší komentár. Jeden z dobových reportérov opísal typický dom na sovietskej Ukrajine takto: „*Je univerzálnym príbytkom pre ľudí i zvieratá, je zároveň aj stodolou, aj komorou. V predsieni – ak možno túto tmavú komoru tak nazvať – je obyčajne umiestnený kameň – ručný mlyn – na ktorom si jednoduchým spôsobom zomleli tú trochu obilia, čo sa im podarilo skryť alebo iným spôsobom si obstarat'. Ale všetky miestnosti spojuje jedna strecha a voľne sa pod ňou pohybujúci ľudia i dobytok, ba chovajú sa tu i kráľici a morské prasiatka.*“¹² Kvôli objektivite treba dodať, že ani slovenské dediny neboli v tom čase na vysokej úrovni, no porovnávať ich vo všeobecnosti so sovietskymi by bolo zrovnávaním neporovnateľného. Všetky tieto nedostatky však akoby vyvažoval úprimný a srdečný vzťah miestneho ľudu k slovenským vojakom, ktorých považovali za svojich osloboditeľov a pokrvných bratov.

Ešte hrozivejším dojmom než celkové životné podmienky obyvateľstva museli na mladých chlapcov, vychovávaných v kresťanskom duchu zapôsobiť vyrabované kostoly, premenené na kiná či na kasárne. Prvý takýto kostol sa nachádzal pár desiatok kilometrov od slovenských hraníc, v mestečku – či skôr väčšej obci – Chyrów. Aké muselo byť prekvapenie našich veriacich, keď ich už z diaľky vítal nad kostolnou bránou veľký obraz s námetom Októbrovej revolúcie. Hlavný oltár bol premenený na divadelné javisko a opona slúžila na premietanie. Loď kostola bola naopak zaplnená obrazmi popredných sovietskych činiteľov a vedľajšie oltáre zas „ozdobené“ ich olejomaľbami. Bol to šokujúci obraz, ktorý vtedajším mladíkom veľmi jasne utkvel v mysli do konca života. „*V Chyrowe bol veľký kláštor, ktorý Rusi premenili na*

---

a je to...“ Zo spomienok Karola Kristena. (*1912). Záznam z 13.9.2002. Osobný archív autora.

12 KORČEK, F.: *Obrázky z Ukrajiny*. Bratislava 1941, s. 19. Podobne opisujú domácnosti na sovietskej Ukrajine takmer všetci svedkovia, ktorých som mal možnosť vypočuť.

*kasárne a z krásneho kostola si urobili spoločenskú miestnosť. Nad vchodom do kostola bol namaľovaný Stalin, jak sedí na koni. Žiaľ, obrazy boli zničené a miesto nich tam boli vlastenecké heslá...*¹³ Na území, obsadenom Červenou armádou v roku 1939 bola časť kostolov ponechaná v pôvodnom stave, avšak na pôvodnom sovietskom území, čiže za predvojnovými hranicami naši vojaci nenašli ani jeden jediný pôvodný chrám či kostol. Ostali len budovy s opadanou kožovkou, s deravou strechou a s rozbitými oblokmi. Tak napr. v Lipovci bol kostol prerobený na kováčsku a kolársku dielňu, v ďalšom zas bola telocvičná sála. V Ilinciach zas bolo v jednom skladisko tovaru a druhý kostol slúžil ako sýpka pre kolchozy. V niektorých dedinách boli zas kostoly, o ktoré sa dvadsať rokov nik nestaral, takže boli zubom času nahlodené tak, že hrozili zrútením.¹⁴

Najotrasnejšou stránkou sovietskej reality však boli *masové vraždy*, ktoré páchali príslušníci jej tajnej polície NKVD. Slováci sa s následkami takéhoto masakru stretli už v spomenutom Chyrowe. Potom, čo ho naši vojaci obsadili, našli tu povraždených 35 občanov i s miestnym farárom, ktorého mŕtvolu niesla zreteľné znaky po mučení.¹⁵

Doslova zdrvujúci pohľad sa im naskytol aj v mestečku Dobromil, presnejšie v blízkej obci Salino (bývalý Lack). Išlo to tak výrazný exces, že sa jednoducho nedal obísť mlčaním. Spomínal sa i v rozkazoch, ktoré boli príslušníkom armády čítané.¹⁶ Čo sa v Dobromile vlastne stalo? Do miestneho väzenia s kapacitou približne 70 miest, bolo krátko po 22. júni pozvázaných z rôznych iných oblastí viac než 500 „podozrivých“, takže malá väznica priam praskala vo švíkoch. V nasledujúcich dňoch začali

---

13 Zo spomienky V. Anderleho (*1917). Kópia v osobnom archíve autora. Pravdivosť opisu podaného pamätníkom potvrdzujú fotografie uvedeného kostola. Sochy svätcov boli nahradené obrazmi Marxa, Lenina a Stalina.

14 Netreba dodávať, že obrazy, sochy, či bohoslužobné náčinie boli roztratené, odvrhnuté alebo úplne stratené. OKÁL, J.: *Kultúrne pomery v SSSR*. Bratislava 1941, s. 36.

15 Z kostola kino a kaviareň. *Slovák*, 10. 7. 1941, s. 5.

16 „V Saline sa stal prípad, ktorému by sme sotva našli podobný v dejinách vojen. Keď sa vraždilo, vraždilo sa pre zradu, ale nie preto, že sa niekto hlásil k svojmu národu. A toto robí bolševizmus a komunizmus, ktorých činy môžu byť odstrašujúcim mementom pre tých, ktorí by snád' aj dnes horlili pre komunistickú myšlienku“. VHA Trnava, f. Zaisťovacia divízia, k. 23, zvláštny rozkaz č. 2 zo 7. júla 1941, čl. 11.

orgány NKVD všetkých zaistených fyzicky likvidovať. Spočiatku sa vraždilo pomocou rôzneho ťažkého náradia – kladivami, pažbami pušiek resp. bodákmi, ako o tom svedčili zohavené mŕtvolky. Až v poslednej fáze, v noci z 26. na 27. júna, keď sa nemecká armáda približovala do tesnej blízkosti, sa prešlo k odstrelovaniu. Väčšina osôb bola zlikvidovaná mimo areálu väzenia, telá sa potom vyvážali a hádzali do nepoužívaných soľných šácht v Saline. Na pochovanie mnohých mŕtvol však jednoducho bolševikom čas neostal, preto boli ponechané na mieste.¹⁷ O všetkých vyššie uvedených skutočnostiach boli krátko po svojom príchode informovaní aj slovenskí vojaci. Brutalitu v takomto rozsahu si nevedel dovtedy nik z nich ani len predstaviť. Stovky mužov pobitých kladivami, mnohým mŕtvolám boli poodrezávané uši, nosy, uši, ženy s rozpáranými bruchami alebo vyrezanými prsiami.¹⁸ Celkový počet zamordovaných bol až 800 osôb.¹⁹ Bez ohľadu na presnú výšku obetí sa pre slovenských svedkov tohto krvavého divadla prípad stal najvýrečnejšou vizitkou bolševického režimu. Priamy kontakt tisícok slovenských vojakov a dôstojníkov, ktorí boli práve v tomto období prítomní na miestach spojených s masakrom bol účinnejší a presvedčivejší než by si mohol vymyslieť hocaký propagandista.²⁰

17 MUSIAL, B.: *Rozstrelac elementy kontrrewolucyjne! (Brutalizacija wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 roku)* (Warszawa 2001) s, 112 – 113. Nemecký historik tak na základe svojho výskumu potvrdzuje fakticky všetky detaily, ktoré o uvedenom masakri poskytovala slovenská tlač v lete 1941. Slovenský reportér sa mýlil len v jednej veci – povraždení boli nie štrajkujúci robotníci, ale spomenutí politickí väzni. Pozri článok C. Radványiho *Namiesto mzdy – zamordovanie! Slovák*, 19. 7. 1941, s. 5. Sadizmus, s akým boli obeť zohavené, tu možno len ťažko opísať

18 Pozri: *Namiesto mzdy...* Jeden z očitých svedkov týchto obetí sa vyjadril, že vedľa starého vchodu do soľnej bane videl pohodených 6 - 7 mŕtvol tehotných žien, ktoré mali prerezané bruchá a plody vybrané a priviazané o krk. Hrôzostrašný exkurz následne zakončil slovami: „*A toto spravili Rusi... A mohol si to za komunistov povedať? Alebo aj dneska – môžeš to povedať voľakde? Dneska svedkov hľadajú na to – aj vtedy hľadali, lenže potom zmizli tí ľudia... Ale ja som to videl. To bolo tesne po prechode frontu – to Nemci neurobili, to sme tam našli. Upozornili nás, že je to tam, a sme to našli...*“ Zo spomienok Petra Benecha (*1920). Záznam z 25.10.2001. Osobný archív autora.

19 MUSIAL, B: c.d. , s.140. Čísla, ktoré udávala ľudácka propaganda (250 – 400 osôb), sa ukázali ako podhodnotené.

20 O uvedenom masakri mali mnohí priamu vedomosť i preto, lebo chýr o jeho odhalení sa veľmi rýchle rozšíril. Samotné vyťahovanie, vyhrabávanie, odpratávanie a pochovávanie mŕtvol trvalo niekoľko dní. Niektoré naše jednotky, skupinky

Mnohí zo Slovákov osobne navštívili tento masový hrob, fotografovali si ho, no videli i prvé represálie voči miestnym židom, ktorí boli neoprávnene obvinení zo spoluúčasti na tomto zločine. Následne po ústupe Sovietov museli totiž miestni židia, ktorých rozhorčené miestne obyvateľstvo či domáca milícia spolu s Nemcami pochytila, vyťahovať mŕtvolky zo šachty, kde boli nahádzaní a nosiť ich na blízku lúčku. Viacerí z nich však túto svoju „prácu“ neprežili, pretože boli následne zbití a neraz potom zastrelení a vhození do vyprázdnenej šachty.²¹

V Sambore, čakal slovenských príslušníkov iný šok, keď v miestnej väznici našli desiatky povražených väzňov. Časť z nich bola zastrelená, zvyšok však ich kati na prekotnom úteku zlikvidovali jednoducho ručnými granátmi priamo v celách, keďže na jednotlivé odstreľovanie neostal čas.²² Na tomto mieste mali naši vojaci prvú možnosť prehliadnuť si, ako vyzerala mučiareň NKVD.²³

---

zvedavcov či jednotlivci preto videli rozdielne fázy tejto hrôzostrašnej drámy. „Vojaci slovenskej armády videli hneď v roku 1941 plávať mŕtvolky poľských občanov v sol'ných jazerách...“ , spomínal si vo svojich pamätiach bývalý npor. delostrelectva slovenskej armády Samuel Šimovič. Iní vojaci opisovali udalosť už keď „mŕtvolky boli pekne naukladané na takej lúke, kde ich vysúšali...“. Zo spomienok príslušníka ZD Štefana Rybníkára. (*1919). Záznam z 21.9.2001. Osobný archív autora.

- 21 Pozri napr. VHA Trnava, f. ZD, k. 23, zvláštny rozkaz č. 2 zo 7. júla 1941, čl. 11. Podobný opis vyvrcholenia tejto drámy, keď miestni obyvatelia spolu s Nemcami pohádzali množstvo židov do sol'ných jám namiesto vytiahnutých obetí, mi podalo takisto viacero očitých svedkov.
- 22 MURGAŠ, K.: *Krvavá zem*. Bratislava 1941, s. 47. Autor, odvolávajúc sa na výpoveď jedného zo zachránených, udáva počet zmasakrovaných na približne 350 väzňov. Niektoré ukrajinské pramene však udávajú v samborskej väznici dvojnásobný počet – viac ako 700 osôb. Pozri: *Zločiny komunističnej Moskvy v Ukrajiny v liti 1941 roku*. New York 1960, s. 74. B. Musial udáva približne 600 zmasakrovaných.
- 23 Nie každý vojak či dôstojník mal možnosť navštíviť túto mučiareň osobne, správy o nej sa však rýchle rozšírili. Poručík F. Horváth si do svojho denníka poznačil, že „O 4 .30 dňa 8. júla sme vypochoďovali do Samboru. (...) Podľa rozprávania tunajšieho ľudu je v Sambore mučiareň, v ktorej komunisti usmrtili nespočetné množstvo nevinného ukrajinského ľudu. Mnohých len zamurujú a nechajú ich umrieť hladom. Chcú nás k tomuto strašnému miestu odviesť, ale čas nám nedovolí.“ HORVÁTH, F.: *Denník...*, s. 19 – 20. Stovky našich vojakov však mali to „šťastie“ vidieť spomenuté priestory na vlastné oči. Jeden z týchto „šťastlivcov“ autorovi týchto riadkov v liste napísal: „Najlepšie si pamätám mesto Sambor. Zamurovaných sme nevideli, iba nám ukazovali budovu, v ktorej mali byť zamurovaní poľskí dôstojníci. Na uvedené miesta šiel každý vojak podľa svojej vôle,

Už 1. júla vojaci našli prví slovenskí vojaci skupinu väzňov, ktorá sa stala obeťou hromadnej vraždy vo väznici v Drahobydzi. Tento otrasný výjav opísal vzápätí jeden z dôstojníkov Rýchlej skupiny v telegrame na Ministerstvo národnej obrany do Bratislavy: „*V Drohobydziach sme boli svedkami hroznej podívanéj. V zadnom trakte policajnej budovy vyhrabávali práve z ohromnej šachty mŕtvoly asi 1000 Ukrajincov, ktorých bolševické vojsko pred svojim ústupom tým najbeštialnejším spôsobom zavraždilo, zohyzdilo (samodruhé ženy mali bruchá rozpárané, skoro všetky obe vyklaté oči, pohlavné údy poodrezávané, prsia žien odrezané... atď.)*“²⁴ Iný z vojakov, ktorý bol taktiež osobným svedkom tohto masakru, neskôr svoje dojmy opísal: „*...O chvíľu sme boli na dvore väznice. Ďalej sa nedalo ísť, lebo všade ležali mŕtvoly: ženy, muži, mladí, starí. (...) Mráz nám prechádzal po chrbtoch, keď sme videli zohavené ľudské telá. Na jednom bolo vidieť, že mu cez hlavu prešlo nákladné auto a úplne ju rozmliaždilo. Hneď vedľa ležala obnažená žena. Mala rozpárané brucho, črevá vonku, prsníky odrezané, nos a uši tiež. Kde - tu sa ozvalo nekonečne ťažké zastonanie.*“²⁵ Ďalší z vojakov boli 9. júla účastní pohrebu 115-ich postrieľaných na dvore okresného súdu.²⁶

Hrôzostrašné zastávky sovietskeho teroru nachádzali slovenskí vojaci onedlho i v Lvove, Vinnici a iných miestach či mestách. *Miestni obyvatelia odkrývali a ukazovali nám masové hroby po ustupujúcich sovietskych jednotkách – čerstvé aj staršie, v počtoch aj do 200 osôb, pri každom väčšom meste.*“²⁷ Rukopis vrážd bol všade rovnaký – časť obetí

---

nie povinne.“ Z listu Jána Bednára (*1918) autorovi tejto štúdie. Osobný archív autora.

- 24 Na záver dôstojník dodáva: „*Všetky tieto obeť boli na základe udania miestnych židov vydané sovietskym vojakom a usmrtené.*“ Podobné antižidovské obvinenia a nálady preberalo v tom čase vojsko od miestneho ukrajinského obyvateľstva. VHA Trnava, fond 55, 55-60-1, telegram veliteľstva Ladislav z 3. 7. 1941.
- 25 BELKO, J.: *Zápisník z východného frontu*. Bratislava 1965, s. 16. Netreba azda dodávať, že autor týchto socialistických spomienok nemohol v diele pripísať masaker Sovietom, ale Nemcom. Skutočných pôvodcov masakru, ktorými boli jednotky NKVD, však dnes už nemožno zastierať. Pozri Musial, B.: c.d.
- 26 HORVÁTH, F.: *Denník...*, s. 21.
- 27 Z listu Štefana Bodnára (1919) zo 6.12.2001 autorovi. Vychádzajúc z týchto a iných poznatkov niet sa čo diviť, že občania uznanlivo vítali Nemcov, tým viac slovenských vojakov, kvetmi, kyticami aj menším pohostením. Nastali veľmi dobré zblíženia domácich občanov s našimi vojakmi. Spomenutými „inými“ mestami,

nebola zastrelená, ale dorezaná, dobitá či zohavená iným spôsobom. Smrť zastrelením bola v tomto období zdá sa, v Sovietskom zväze veľkou milosťou.²⁸

Omnoho dôležitejšou, než je presné vyčíslenie počtu obetí tohto sovietskeho teroru je však otázka, ako sa odrazila táto „sovietska realita“ v mysliach našich spoluobčanov poslaných v mene vlasti bojovať proti ZSSR. Nemáme naporúdzi prirodzene žiadne štatistické výskumy, či prehľady o tom, ako na našich vojakov tieto zverstvá zapôsobili. Podľa rozsahu a stupňa beštiality, akými boli prevedené, sa však dá usudzovať, že ich vplyv a odraz vo vedomí vojaka bol značný. Desiatky zohavených mŕtvol boli obrazom, ktorý našimi vojakmi jednoducho nemohol neotriať. Obraz, ktorý sa im naskytol, bol súčasne výrečnejšou charakteristikou režimu, než akékoľvek množstvo prednášok, lekcí či propagandistických „injekcií“. Mnohí z tých, čo ešte pár dní dozadu neváhali skandovať heslá na podporu Stalina, komunizmu, výkriky, ktoré neraz iba nešikovne maskovali ich odpor k vojne – sa teraz už na vlastné oči mohli presvedčiť o skutočnom živote jednoduchého človeka v ZSSR. Už ako dvadsaťroční chlapi si mohli utvoriť vlastný názor na systém, ktorý o sebe dlhé roky vyhlasoval, že je stelesnením všetkých ľudských túžob a prianí, na systém, ktorý sa deklaroval za najdokonalejší v ľudských dejinách. Po 22. júni 1941 však opona padla. Z hesiel, ktoré dovtedy slovenskí komunisti vykrikovali, sa stali bezduché frázy, ktoré vyjadrovali už len zbožné predstavy a priania týchto snílkov a krikľúňov. Skutočnosť sa ukázala radikálne inou než obraz, ktorý si dovtedy o sovietskom štáte maľovali – nepredstaviteľná bieda, všadeprítomná špina, vši, blchy, zúbožené obyvateľstvo, zdevastované kostoly a hrôzostrašné obrazy mučiarní tajnej polície ale najmä hromady mŕtvol temer v každom meste. Vytriezvenie z idealizmu či rôznych ružových fantázií bolo v radoch našich vojakov takmer úplné... Dávno pred príchodom „vítazného februára“, dávno pred násilnou kolektivizáciou

---

v ktorých boli nájdené desiatky, ba stovky mŕtvol boli napr. Evov, Stryj, Tarnopol, Zložov, Vinnica, a i. Porov.: Musial, B.: c.d., tiež *Zločiny*...

- 28 Ideologické a politické bariéry na Slovensku však ešte i dnes bránia otvorene skúmať a hlavne publikovať príspevky či diela s podobnými témami. Naopak, napr. susedná poľská historiografia venuje – čo je pochopiteľné – dokumentácii sovietskych zločinov omnoho väčšiu pozornosť než oficiálna slovenská historiografia, ktorá sa úzkostlivo snaží vyhnúť akejkolvek zmienke o zločinoch komunizmu pred rokom 1948.

a masovými čistkami, tri roky pred príchodom prvých partizánskych desantov, ktoré neraz predznamenalí zavádzanie sovietskych poriadkov, sa tisíce Slovákov presvedčilo o pravej tvári tohto neľudského systému. Polstoročie politického útlaku, osobnej neslobody, ktoré vytvorilo dokonalú atmosféru strachu, však bránilo týmto svedkom nielen opísať svoje skúsenosti, ale ich čo len v náznaku spomenúť. Mnohí sa to odvážili len medzi štyrmi stenami svojho domu, v kruhu svojich najbližších príbuzných. Avšak ani po páde komunizmu sa nenašiel nik, kto by tieto svoje „zážitky“ mal záujem nejakým spôsobom „zviditeľňovať“ vo verejnosti. Každý o podobných veciach radšej pomlčal. Preto generácia týchto svedkov až na malé výnimky odišla bez toho, aby svoje skúsenosti so sovietskym „rajom“ opísala a uchovala ich tak pre budúce generácie. Zopár odvážlivcov, ktorí na sklonku svojho života povedali to, čo museli v sebe vyše polstoročia ukrývať sa však predsa len našlo. Vyznanie jedného z týchto vytriezvených „komunistov“ hovorí za všetko – konečne posúďte sami. *„V tej soľnej bani čo sme videli a potom v tej väznici – krv všade po stenách a na dve metre mŕtvol vysoko... To boli jak blázni tí Rusi... Takže nielen Nemci robili zle, ale robili aj Rusi... A to práve mne dalo podnet taký – lebo ja som išiel najprv do vojny s takým elánom trošku, za Rusov. Lebo ja som bol komunista – som sa predtým medzi robotníkmi tak pohyboval – ale keď som hento videl, čo spravili, už som potom stratil všetko... Lebo vedel som, že Nemci majú svoju politiku, neoblomnú, že vedia vraždiť, ale keď som hento videl – tak to je potom z blata do kaluže... Takto ma celkom zdrvilo...“²⁹*

Veľmi podobným spôsobom sa vyznal zo svojich zdrvivých pocitov ďalší bývalý vojak, príslušník delostreleckého pluku Alexander Šamo (*1915) – posúďte sami: *„Prvý zážitok hrôzy som si odnášal z poľského Samboru. V tamojšom parku boli do zeme zatľčené štyri koľy a na nich priviazané ruky a nohy dievčaťa s rozpáraným bruchom, z ktorého viseli črevá. Jej vrahovia museli ujsť tesne pred našim príchodom. Pristúpil k nám stary, svedok tohto zločinu, vyrozprával nám o ňom a zaviedol nás potom k vyhorenému domu. Tvrdil, že tam do pivnice nahnali množstvo občanov a potom ich tam zamurovali. Naši vojaci ihneď vybúrali priestory, kde boli kedysi dvere. Stáli sme pred prišerným obrazom, aký nemá obdobu vo svete slobody. Bolo tam nadžganých*

29 Spomienky bývalého príslušníka Rýchlej divízie Petra Benecha (1920, Stará Lehota), súkromná zbierka autora.

*hádám aj niekoľko sto mŕtvych občanov, stojacich tesne pri sebe. Videli sme stopy zúfalstva umierajúcich, ako sa navzájom hrýzli. Mŕtvolný zápach si nemôže predstaviť ten, čo tam nebol. Nemožno si ani predstaviť city našich vojakov a ľudí, ktorí sa zbehli k tomuto unikátnemu popravisku. Už vtedy nás opustila chuť na prebehnutie k boľševikom – počúvnuť radu svojho drahého otca.*³⁰

Čo dodať na záver? Ťažko s plnou zodpovednosťou povedať, či vojaci na východnom fronte verili, že sa bojuje proti boľševizmu, ako to hlásala dobová propaganda. Minimálne v prvých týždňoch a mesiacoch tejto vojny však mnohí tento názor nepochybne zdieľali. I keď nemožno pochybovať o tom, že slovenskí vojaci nepovažovali vojnu do ktorej boli nasadení v plnom zmysle slova za „svoju“, jedno však predsa možno konštatovať: Spočiatku bol v radoch vojakov odpor iba voči Nemcom, ktorých takmer jednomyselne považovali za vinníkov vojny, do ktorej boli i oni vyhnaní, nevediac vlastne prečo. Už prvých týždňoch pobytu na ukrajinskom území však jasne mohli spoznať, že zlo tu nie je iba jedno – nacizmus, ale rovnako tak i druhé – boľševizmus. Len zaslepenec, popierajúci nos medzi očami, mohol ignorovať všetky tie hrôzy, s ktorými sa stretal na každom kroku tejto nešťastnej krajiny. Protisovietska propaganda, roztočená od 22. júna v tlači i rozhlase bola nakoniec iba slabým odvarom toho, o čom sa slovenskí chlapi mali možnosť presvedčiť na vlastnej koži. Preto v konečnom dôsledku práve oni tézy dobovej propagandy o ZSSR potvrdzovali, či presnejšie povedané dodávali im vierohodnosť na základe vlastných prežitkov. I preto mohol veliteľ slovenskej armády, generál Čatloš ani nie šesť týždňov po vydaní svojho pamätného prvého armádneho rozkazu skonštatovať, že „slovenský vojak nedá dnes nič na nijakú zahraničnú propagandu, ale vie z vlastnej skúsenosti a z vlastných poznatkov tu na Ukrajine, čo znamená boľševizmus a čo by chcel pripraviť národom Európy“.³¹

Autor:
PhDr. Martin LACKO
Katedra histórie FF UCM
Trnava

Posudzovateľ:
PhDr. Tomáš KLUBERT, PhD.
Katedra histórie FF UCM
Trnava

---

30 Spomienky vojaka z východného frontu. *Svedectvo*, 1998, č. 4, s. 6.

31 *Slovenské vojsko*, 1. 7. 1941, s. 1.